

ANDRÉ SWANSTRÖM
De finländska militärpropa-
terna och krigspropa-
gandan 1941–1944.
Kyrkohistoriska arki-
vet vid Åbo Akademi,
Meddelanden 46. Åbo: Åbo
Akademi 2014. 133 s.

Uskonnon ja väkivallan suhde on viime aikoina ollut tapetilla. Keskustelua vaivaa jonkinlainen ulkoistaminen: paha on muissa, erityisesti islamismissa. Tässä suhteessa on terveellistä katsoa asiaa oman, suomalaisen perinteen kautta. Uskontovastainen argumentaatio saa tällaisesta tietysti vettä myllyynsä, koska siinä paha usein ulkoistetaan uskontoon. Muut voivat sitten ottaa asian hieman omakohtaisemmin.

André Swanströmin pieni teos on jäänyt Jouni Tillin palkitun *Suomen pyhä sota* -kirjan varjoon. Se on vahinko, sillä teos ansaitsi lukijansa, ei vähiten siksi, että Swanström toistuvasti kommentoi Tillin väitöskirjaa. Hallå där i Åbo, ni borde marknadsföra era publikationer!

Swanström asemoi itsensä jonkin Kansanahan *Papit sodassa* ja Tillin väitöskirjan välimaastoon. Esipuheessaan Swanström kertoo lähestyvänsä emotionaalisesti arkaa aihetta kunnioituksella. Hän haluaa tuoda sen esiin detaljien moninaisuudessa ja kaikkinen valo- ja varjopuolinen.

Erityisen arvokasta kirjassa on moninaisuuden kuvaus. Swanströmin kirjan luettuana kukaan ei voi enää pitäytyä yleistyksissä siitä, millaisia sotilaspapit olivat ja mitä he tekivät. Asevelvollisuusarmeijassa sotilaspapisto edusti sitä kirjoja, mitä papisto yleensäkin edusti. Mukana oli kaikenlaista porukkaa pasifisteista alkaen.

Teoksessaan Swanström keskittyy papiston harjoittamaan sotapropagandaan. Hän katsoo, että voidaan tehdä ero hengellisen työn ja propagandan välillä. Yhtäältä tällainen ero voidaan tehdä – jo läh-

teidenkin perusteella. Jatkosodan alussa niin sanottu valistustyö kuului sotilaspapiston vastuulle, mutta se eriytettiin sodan kuluessa valistusupseereille. Toisaalta Swanström olisi voinut problematisoida tätä erottelua enemmän. Miten kytket julistuksen kuulijoiden elämänpäiriin koskettelematta lainkaan ympärillä riehuvaa sotaa? Sitä paitsi kontekstitekijöistään puhdistettunakin sotilassielunhoito palveli – ja palvelee – joukkojen taistelukurtoa ihan niin kuin vaikkapa ravinto- ja vaatehuolto.

Swanström tulee nostaneeksi jaottelun ongelmallisuuden esiin puheessaan vuoden 1944 sielunhoidon painopisteen muutoksista. Hän kritisoi Tillin näkemystä jeremiadista, jossa valitettiin Suomen syntyisyyttä ja vaadittiin parannusta. Swanströmin mukaan tällöin nousi ajatus joukkojen evankelioinnista. Toiminta-ajatus oli uskonnollinen reaktio vallinneeseen tilanteeseen eikä suinkaan siitä irrallaan.

Swanströmin kirja koostuu kuudesta artikkelista, joista ensimmäinen käsittelee ristiretkiretoriikkaa ja sen hiipumista. Swanström osoittaa, että retoriikalla oli taustansa jo talvisodassa, mutta se kuului nimenomaan vuoden 1941 etenemisvaiheen ideologiaan.

Toinen artikkeli purkaa myyten Akateemisen Karjala-Seuran (AKS) vaikutuksesta jatkosodan alun heimopropagandaan. Swanström osoittaa, että armeijan ylempi papisto kuului vanhempaan ikäluokkaan eivätkä sen tarjoamat ohjeet siten kummunneet ainakaan suoraan AKS:n henkisestä perinnöstä.

Kolmas artikkeli käsittelee sitä, miten papisto käsitteli sodan todellisuuden ja siitä kertovan propagandan välistä ristiriitaa. Swanströmin mukaan kenttäpiispa ohjasi kolmella tavalla. Ensiksi, propagandan tekeminen jätettiin henkilöille, jotka eivät altistuneet kokemaan ristiriitaa. Toiseksi, papistolle annettiin propagandaa tukevaa kirjallisuutta, ja kolmanneksi, poikkeamat propa-

gandan luomasta kuvasta selitettiin yksittäistapauksiksi.

Kolmannen luvun lopussa oleva kuvaus itsemurhan tehneestä saksalaisesta sotilaspapista jää irralliseksi. Ei käy ilmi, että teko olisi johtunut ideologisesta ristiriidasta, joka tosin todennettavalla tavalla oli suurempi saksalaisilla sotilaspapeilla kuin heidän suomalaisilla kollegoillaan.

Neljäs luku maalaa kolme kuvaa suomanruotsalaisista sotilaspapeista. Eric Henricson edustaa maltillista keskitietä, jonka rinnalle Swanström asettaa pasifisti Erik Ewaldsin ja vahvasti isänmaallisen Elof Faleniuksen. Swanström toteaa, että papeilta odotettiin yleensä kultaista keskitietä. Pasifismi ja oikeistoradikalismi herättivät kielteistä huomiota.

Alkoholi- ja seksuaalimoraalisia kannanottoja käsittelevä kertoo, että osa papeista oli kieltolain kannalla, osa ymmärsi kohtuullista alkoholinkäyttöä. Kenttäpiispa puolusteli toistuvasti pienten alkoholianostosten jakamista sillä, että sotilaat nauttivat tässä suhteessa vain kansalaisoikeuksiaan. Joissain tapauksissa jouduttiin selvittämään sielunpaimenien viina- ja seksisekoiluja. Ei siis mitään yllättävää.

Kuudennen ja viimeisen luvun aiheena ovat sotavankileirien papit. Heistä suurin osa oli ortodokseja. Propagandan osalta Swanström havaitsee eron ortodoksien ja luterilaisten välillä. Edelliset osoittivat suurempaa ymmärrystä venäläistä kulttuuria kohtaan, kun taas jälkimmäiset mieluummin selostivat Suomen ja suomalaisten tilannetta vangeille. Sodan lopussa valistustoiminnassa keskityttiin selkeästi pohjustamaan rauhanajan naapurisuussuhdetta.

Koska Swanströmin teos perustuu suurelta osin muualla julkaistuihin artikkeleihin, siinä esiintyy jonkin verran toistoa. Muuten ongelmat ovat toimituksellisia: alun perin suomeksi ilmestyneestä artikkelista on unohtunut kääntää yksi alaviite ruotsiksi. Välillä alkuperäislähteitä lainataan päätekstissä suomeksi

ja ruotsinno on alaviitteessä, välillä suomenkielinen lähdeteksti on alaviitteessä. Tämä on lopulta pientä eikä häiritse lukukokemusta.

Swanströmin kirja on kiitollinen tutustumiskohde. Lyhyt teos koostuu suppeista, mutta ytimekkäistä artikkeleista, joista kauhisteleva ja moralisoiva sävy puuttuu tyystin. Sodan ajan sotilaspapit tekivät sen, mitä he siinä tilanteessa osasivat. Kirjan voi lukea lisätäkseen ymmärrystä sodan ja uskonnon suhteista nyt, kun sotilaat taas partioivat Euroopan suurkaupungeissa ja Itä-Euroopassa tykitkin jo laulavat.

NIKO HUTTUNEN
DOS., ESPOO

**MATTI HYVÄRINEN,
MARI HATAVARA & LARS-
CHRISTER HYDÉN (ED.)**
**The Travelling Concepts
of Narrative. Studies in
Narrative 18. Amsterdam,
Philadelphia: John
Benjamins Publishing
Company 2013. 311 s.**

Yksi 2000-luvun taitteen laajalle levinneimpiä ilmiöitä humanististen tieteiden kentällä on ollut niin kutsuttu kerronnallinen käänne (narrative turn), jonka voi nähdä osailmiönä tai jatkumona 1900-luvun kielilliselle käänteelle (linguistic turn). Kertomus (narrative) ja tarina (story) ovat tutkimustermeinä levinneet kirjallisuustieteestä niin yhteiskuntatieteiden, psykologian kuin teologiankin kentille monitieteisen teoreettisen pohdinnan saattamina.

Hedelmällisiltä vaikuttavien uusien tutkimuksellisten avausten lisäksi kerronnallinen käänne on herättänyt keskustelua myös huolestunein äänenpainoin. Tutkimustilannetta reflektoivassa teoreettisessa keskustelussa on esitetty perusteltu epäily, että disiplinaaristen välisten rajojen

ylitysten myötä kertomuksen käsite on laventunut siinä määrin, että sen merkitys on käynyt hämäräksi. Tämä kerronnallisen tutkimuksen monitieteisyydestä johtuva ongelma on tarkasteltavan artikkelikokoelman lähtökohta. Kuten teoksen johdantoluvussa ongelma kiteytetään: "If narrative is everywhere and everything, is it anything anymore?"

Artikkelikokoelman ovat toimittaneet Tampereen yliopiston sosiologian professori Matti Hyvärinen ja Suomen kirjallisuuden professori Mari Hatavara sekä Lars-Christer Hydén, joka toimii sosiaalipsykologian professorina Linköpingin yliopistossa. Kokoelman neljäntoista artikkelin taustalla on monitieteinen ja monikansallinen tutkijakunta. Kirjoittajakunta edustaa humanistisia tieteitä laajasti lingvistiikasta kirjallisuudentutkimukseen ja sosiologiasta psykologiaan.

Kokoelman kokonaiskysymyksenasettelun kannalta perustava on Hyvärisen avausartikkeli, jossa hän Mieke Balin teoksen *Travelling Concepts in the Humanities* (2002) innoittamana tarkastelee kertomuksen käsitettä humanististen tieteiden kentällä vaeltavana ja muotoaan muuttavana matkalaisena. Jo aiempiin kertomuksen käsitehistoriaa kartoittaviin tutkimuksiinsa nojaten Hyvärinen päätyy esittämään, että tulisi oikeastaan puhua yhden kerronnallisen käänteen sijasta vähintään neljästä.

Ensimmäisen kerronnallisen käänteen Hyvärinen sijoittaa strukturalistisen kirjallisuudentutkimuksen ja sosiolingvistiikan nousuun 1960–1970-luvuilla. Tämä oli innoittamassa 1970-luvun historiografista keskustelua, jossa kiisteltiin kerronnallisen muodon ja historiallisen menneisyyden välisestä suhteesta: onko menneisyys kerronnallisesti jäsentyvää ja löydettävissä olevaa vai syntyykö kertomus vasta historiantutkijan työn tuloksena? Kolmas käänne tapahtui 1980-luvulla kerronnallisten näkökulmien laajetessa yhteiskuntatieteiden ja psykolo-

gian alueille, mikä merkitsi esimerkiksi yksilön identiteetin hahmottamista "sisäisenä kertomuksena" Jerome Brunerin edustaman narratiivisen psykologian tapaan. Neljänneksi käänteeksi Hyvärinen hahmottaa edellisen kanssa samanlaisen väljemmän kulttuuri-ilmiön, jossa kertomuksen käsite sai enenevää roolia julkisessa keskustelussa ja politiikassa.

Teologitaustainen lukija jää tässä pohtimaan, miten teoksen kysymyksenasetteluista syrjään jäänyt niin kutsuttu narratiivinen teologia asemoituu Hyvärisen jaotteluun. Mikäli narratiivisen teologian ymmärtää Raamatun kerronnan ensisijaisuutta korostavana ja historialliskriittistä lähestymistapaa opponoivana hermeneuttisena ohjelmana, se lienee velkaa kirjallisuus- ja kielitieteelliselle kerronnalliselle käänteelle. Jos taas kertomuksen merkitystä uskonnolle lähestyy yksilön kokemustodellisuudesta, identiteetistä tai itseymmärryksestä käsin, lähtökohdista paikallistuu toisaalle. Molemmissa tapauksissa narratiivisen teologian taustalla on muilta tieteenaloilta omaksuttujen kysymyksenasetteluiden ohella myös 1900-luvun teologioiden omaa teoreettista pohdintaa, joka on vaikuttanut teoreettiseen keskusteluun laajemminkin.

Keskeisin oivallus Hyvärisen artikkelissa ja koko teoksessa on kuitenkin tarkastelun keskittäminen kysymykseen, mikä siirtyy, kun "kertomus" vaeltaa tieteenalalta toiselle? Termistön osalta rajanylitykset ovat helposti todennettavissa, mutta mitä itse asiassa tapahtuu kertomuksen käsitteelle, kun siirrytään toisentalaiselle tieteenalalle? Hyvärinen onnistuu osoittamaan, että ei ole olemassa yhtä eri disiplineille yhteistä kertomuksen käsitettä vaan monia. Usein rajan yli siirtyy vain kertomuksen metafora, kuten puhuttaessa elämästä kertomuksena tai kertomusten elämisestä – tällöin yhteys kertomukseen kirjallisena lajityypinä tai kerronnan tuotoksena katkeaa.